

ZAMONAVIY O'SMIRLAR QADRIYATLARINING IJTIMOIIY- PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARINI ILMIY MANBALARDA TADQIQ ETILGANLIGI

Amirova Luiza Maratovna

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent til va adabiyot instituti o'qituvchisi

Annotatsiya:

maqolada o'smirlik davri xolatlari, o'smir shaxsi tuzilishlari, zamonaviy o'smirlarning qadriyatlari, ilmiy adabiyotlarda tahlil qilinganligi borasida fikrlar bayon etilgan.

Kalit so'zlar: o'smir, zamon, millat, so'rov, qadriyat, yordam, ijobiy, kelajak, muhit, bola, oson, material.

O'smir uchun eng muhimi, uning ota-onasi tomonidan sevilishi, kattalar uning zaif tomonlarini emas, balki kuchli tomonlarini ko'rishiga ishonchdir. Shuni yodda tutishimiz kerakki, faqat yaqinlarning sevgisi o'sib borayotgan bolaga o'smirlik davridagi og'riqli o'tish davrini, o'smir nazoratsiz bo'lib qolganda, yengishga yordam beradi. So'rov natijalariga ko'ra, maktab ikkinchi o'ringa joylashtirilishi mumkin. O'qish o'smirning hayotida katta rol o'ynaydi. U ko'p vaqtini maktabda o'tkazganligi sababli, maktab devorlari ichida uning shaxsiyatini rivojlantirish uchun sharoit yaratilgan deb taxmin qilish to'g'ri. Bu yerda ijobiy narsa - o'smirning o'z nazarida uni yanada etuk qiladigan ta'lim faoliyati turlariga tayyorligi. Bunday tayyorlik o'rganish motivlaridan biri bo'lishi mumkin. Mustaqil ta'lim shakllari o'smirlar uchun jozibador bo'lib qoladi. Bu unga yoqadi va o'qituvchi faqat unga yordam berganida, u harakat qilish

E Conference World

International Conference on Interdisciplinary Studies and Scientific Research

Berlin, Germany

30th January, 2024

Website: <https://econferenceworld.org>

usullarini osonroq o'rganadi. Albatta, fanga qiziqish ko'p jihatdan o'qitish sifati bilan bog'liq. O'qituvchining materialni taqdim etishi, materialni qiziqarli va tushunarli tarzda tushuntirish qobiliyati katta ahamiyatga ega, bu qiziqishni faollashtiradi va o'quv motivatsiyasini oshiradi. Asta-sekin, kognitiv ehtiyojlar asosida barqaror kognitiv qiziqishlar shakllanadi, bu umuman ijobiy munosabatga olib keladi. Bu yoshda hayot istiqbollari, kelajakdagi o'rni, kasbiy niyatlari va ideallarini anglash bilan bog'liq holda o'rganish uchun yangi motivlar paydo bo'ladi. Bilim o'smirning o'z ongini kengaytirish va tengdoshlari orasida muhim o'rin egallashini ta'minlaydigan qadriyatdir. Maktab ta'limi kognitiv funktsiya bilan bir qatorda (bolaga atrofdagi voqelik haqidagi ilmiy bilimlar tizimini o'tkazish, shuningdek uni ilmiy bilish usullari bilan jihozlash) psixologik funktsiyani (shaxsning sub'ektiv dunyosini shakllantirish) amalga oshirishi kerak.

. Intellektual ta'limning vazifalari bilan bog'liq holda, bu o'quv jarayonining maqsadi nafaqat maktab kursini o'zlashtirish, balki o'quvchining intellektini boyitish ekanligini anglatadi. O'qituvchi shaxsning shakllanishida katta rol o'ynaydi. U o'smirlar hayoti va faoliyatining tashkilotchisidir. Muayyan sinflar uchun o'quv va sinfdan tashqari ishlarni tashkil etishning mazmuni va shakllarini tanlab, o'qituvchi ta'lim maqsadiga erishishi kerak. Talabalarni ham ta'lim, ham darsdan tashqari jarayonlarda tashkil etgan holda, o'qituvchi doimiy ravishda ular bilan o'zaro aloqada bo'ladi, o'qituvchi va talabalar o'rtasidagi aloqa, bunda u nafaqat ijtimoiy funktsiyaning tashuvchisi, balki muayyan shaxs - pedagogikaning ajralmas qismi sifatida ham ishlaydi. faoliyat. Muloqot orqali o'qituvchi talabaning shaxsiyati haqida ayniqsa muhim ma'lumotlarni oladi. Bu nafaqat shaxsiyatning eng yorqin va aniq tashqi ko'rinishlarini, balki kichik, ahamiyatsiz ko'rinadigan faktlarni ham qayd etish imkonini beradi. Ammo ular

E Conference World

International Conference on Interdisciplinary Studies and Scientific Research

Berlin, Germany

30th January, 2024

Website: <https://econferenceworld.org>

shaxsiyatni tushunish uchun juda muhim bo'lgan muhim ichki jarayonlarning namoyon bo'lishining alomatlari bo'lishi mumkin. Shunday qilib, maktab bola shaxsini rivojlantirishning harakatlantiruvchi kuchlaridan biri bo'lib, u ta'lim va tarbiya jarayoni orqali amalga oshiriladi. O'z-o'zini rivojlantirish ham qadriyat yo'nalishlarini shakllantirishga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. O'smirlarning fikriga ko'ra, o'z-o'zini rivojlantirish ularga jamiyatda o'zini namoyon qilishga, barcha orzularini ro'yobga chiqarishga, to'siqlarni ongli ravishda engib o'tishga va o'zlarini istamagan narsalarni qilishga majbur qilishga yordam beradi. VII-VIII sinf o'quvchilarining aksariyati allaqachon o'z-o'zini rivojlantirish bilan shug'ullangan, ammo ularning hammasi ham tizimli va rejalashtirilgan emas. Biroq, uning paydo bo'lishi printsiptial jihatdan muhimdir. O'smirlik davrida shaxsning rivojlanishidagi eng muhim yangi moment - o'smir faoliyatining sub'ekti o'ziga aylanadi: u ba'zi narsalarda o'zini tutadi, boshqalarni buzadi va boshqalarni yangidan yaratadi. U o'ziga ta'sir o'tkaza boshlaydi, o'zini yarata boshlaydi, bugungi va kelajak ehtiyojlari bilan bog'liq bo'lgan ma'lum naqshlar va aniq shaxsan muhim maqsad va vazifalarga e'tibor qaratadi. O'z-o'zini rivojlantirish va o'z-o'zini tarbiyalash orqali o'smir o'zining rivojlanish imkoniyatlarini kengaytiradi va o'zini kelajakka tayyorlaydi. U hozirgi kunga juda berilib ketgan bo'lsa-da, u kelajakka ham e'tibor qaratadi. Yangi sifatlarga ega bo'lish uchun o'zini o'zgartirishga qaratilgan bunday intilish va faoliyatning paydo bo'lishi o'smirlik davriga xos bo'lib, shaxs rivojlanishining sifat jihatidan yangi bosqichiga o'tishni anglatadi. O'smirlik - shaxsiyatni shakllantirish nuqtai nazaridan juda muhim davr. Uning davomida hayotning tashqi belgilanishidan shaxsiy o'zini o'zi boshqarish va o'z taqdirini o'zi belgilashga o'tishni belgilovchi bir qator murakkab mexanizmlar izchil shakllantiriladi. Ushbu o'zgarishlar

E Conference World

International Conference on Interdisciplinary Studies and Scientific Research

Berlin, Germany

30th January, 2024

Website: <https://econferenceworld.org>

jarayonida rivojlanishning manbai va harakatlantiruvchi kuchlari shaxsiyatning o'zida siljiydi, u o'z hayotiy dunyosi orqali o'z hayotiy faoliyatining shartlilikini engish qobiliyatiga ega bo'ladi [4]. O'smirlik - shaxsiy qadriyatlarning intensiv shakllanish davri. Qadriyatlarni shakllantirish bir qator shartlarga asoslanadi: birinchidan, aqliy rivojlanishning ma'lum darajasi, tegishli normalar va harakatlarni idrok etish, qo'llash va baholash qobiliyati; ikkinchidan, hissiy rivojlanish, shu jumladan empatiya qobiliyati; uchinchidan, ko'p yoki kamroq mustaqil axloqiy harakatlarning shaxsiy tajribasini to'plash va ularni keyinchalik o'z-o'zini baholash; to'rtinchidan, bolaga axloqiy va axloqsiz xatti-harakatlarning o'ziga xos misollarini keltiruvchi, uni u yoki bu tarzda harakat qilishga undaydigan ijtimoiy muhitning ta'siri. Aynan o'smirlik davrida intellektual rivojlanishning zarur darajasiga erishiladi, o'z-o'zini anglash rivojlanadi va zarur hayotiy tajriba to'planadi [1]. Ko'pgina mualliflarning ta'kidlashicha, qadriyatlar harakatlarda namoyon bo'ladi va harakatlar orqali shakllanadi. Masalan, I.S. Kohn "Hayotida qiyin o'zgarishlarni boshdan kechirmagan odam hali ham o'zining "men" ning kuchini ham, o'zi e'tirof etgan g'oyalar va tamoyillarning haqiqiy ierarxiasini ham bilmaydi" [3]. Shunday ekan, o'smirning qadriyatlar tizimi aynan testlarda shakllanadi, desak to'g'ri bo'ladi. O'ziga berilgan xulq-atvor qoidalarini e'tiqodga ko'ra qabul qiladigan boladan farqli o'laroq, o'smir ularning nisbiyligini anglay boshlaydi, lekin ularni qanday qilib bir-biriga bo'ysundirish mumkinligini har doim ham bilmaydi. Hokimiyatga oddiy murojaat endi uni qoniqtirmaydi. Bundan tashqari, hokimiyatni "yo'q qilish" psixologik ehtiyojga, shaxsiy ma'naviy va intellektual izlanishning zaruriy shartiga aylanadi. L.I. Bojovichning ta'kidlashicha, "o'smirlik davrida sezilarli darajada o'zgarib turadigan maktab o'quvchisining axloqiy rivojlanishi motivatsion soha bilan

E Conference World

International Conference on Interdisciplinary Studies and Scientific Research

Berlin, Germany

30th January, 2024

Website: <https://econferenceworld.org>

chambarchas bog'liq. Bolaning axloqiy modelni o'zlashtirishi, u uchun muhim bo'lgan vaziyatlarda haqiqiy axloqiy harakatlarni amalga oshirganda sodir bo'ladi. Bu jarayonlar juda chuqur, shuning uchun ko'pincha axloq sohasida sodir bo'layotgan o'zgarishlar ota-onalar yoki o'qituvchilar tomonidan e'tiborga olinmaydi. Ammo aynan shu davrda kerakli pedagogik ta'sir ko'rsatish imkoniyati mavjud, chunki "axloqiy tajribaning etarli darajada umumlashtirilmaganligi" tufayli o'smirning axloqiy e'tiqodlari hali ham beqaror holatda. Hayotining birinchi yillarida bola tashqi dunyo bilan deyarli faqat ota-onasi orqali aloqa o'rnatadi va ularning g'oyalari va baholari bolaning idrokiga ta'sir qiladi. Keyinchalik, maktab va tengdoshlar ma'lum bir ta'sirga ega. Biroq, o'z-o'zini anglashning o'sishi bilan o'smir uning shaxsiy ijtimoiy tajribasi atrof-muhit uchun yagona mezon emasligini tushuna boshlaydi. U boshqa qadriyatlar va qoidalarga diqqat bilan qaraydi, ularni tengdoshlari bilan muloqot qilish jarayonida o'rganadi. O'smir o'zining ijtimoiy dunyoqarashini kengaytirishga, muqobil ijtimoiy tajribalar bilan tanishishga, tengdoshlari rahbarlik qiladigan qadriyatlar tizimi haqida g'oyalarga ega bo'lishga va dunyoga o'z qarashlariga ega bo'lishga intiladi. Aynan shu davrda bolaga bolalik davrida singdirilgan qadriyatlar kuch-quvvat uchun sinovdan o'tkaziladi: ular sinovdan o'tadimi, uning ongida mustahkam o'rnamashganmi. 11-12-15-16-17 yoshli o'g'il-qizlarni o'smirlar deymiz; Bu bolalikdan voyaga yetgunga qadar shaxsning rivojlanish davri. Astronomik vaqt ichida bu eng qisqa davrda o'smir o'z rivojlanishida katta yo'lni bosib o'tadi: o'zi va boshqalar bilan ichki ziddiyatlar, tashqi buzilishlar va ko'tarilishlar orqali u shaxsiyat tuyg'usiga ega bo'lishi mumkin. Biroq, uning ongiga o'zini namoyon qilgan jamiyat uni shafqatsizlarcha boshlaydi. Bu davrning xususiyatlari o'smirlarning jismoniy rivojlanishining xususiyatlariga

E Conference World

International Conference on Interdisciplinary Studies and Scientific Research

Berlin, Germany

30th January, 2024

Website: <https://econferenceworld.org>

bog'liq. Ammo bu nafaqat jismoniy va balog'atga etish, balki shaxsiyatning shakllanishi. O'smirlik - bu o'smirning oilasi bilan munosabatlarini qayta ko'rib chiqish davri. O'zini shaxs sifatida topish istagi unga odatiy ta'sir ko'rsatganlarning barchasidan begonalashish zarurligini keltirib chiqaradi va bu birinchi navbatda ota-ona oilasiga tegishli. Oilaga nisbatan begonalashish negativizmga tashqi ko'rinishda namoyon bo'ladi - begonalashish mexanizmining asosiy shakli va bu o'smirning o'ziga xos mohiyatini, o'ziga xos "men" ni faol izlashning boshlanishidir. O'smirlik davri o'zini o'zi bilish zarurati va doimiy mulohaza yuritish orqali o'zining tushunib bo'lmaydigan mohiyatini kashf etish istagi tufayli o'smirni xotirjam ruhiy hayotdan mahrum qiladi. Bundan tashqari, aynan shu yoshda qutbli his-tuyg'ular doirasi juda katta. O'smirda ehtirosli tuyg'ular bor, ba'zida uni tanlagan maqsadiga erishishda hech narsa to'xtata olmaydi: u uchun hozirda hech qanday axloqiy to'siqlar, odamlardan qo'rqish va hatto o'lim oldida ham yo'q. Sizning maqsadingizdan tashqari, butun dunyo hech narsa emas. Ammo biroz ko'proq - va uni yana yangi maqsad ishtiyoqi o'ziga tortadi. O'smirlik davri insonning qarashlari va qadriyatlari tizimini shakllantirish uchun juda muhimdir. O'smirlik davri odatda bolaning hayotidagi burilish nuqtasi, o'tish davri, tanqidiy davr hisoblanadi. Ushbu yosh davri inqirozi shundaki, "Men kimman?" Degan savolga tayyor javob yo'q. Uni topish kerak va o'smir o'zini sinab ko'radi, imkoniyatlari chegarasini sinab ko'radi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Ахмеджанов Э.Р. «Психологические тесты», М.: «Лист», 1996 г.
2. Волков Б.С. «Возрастная психология», М.: «Владос», 2005г.

E Conference World

International Conference on Interdisciplinary Studies and Scientific Research

Berlin, Germany

30th January, 2024

Website: <https://econferenceworld.org>

3. Исламова З.Б. «Самоутверждение подростков в процессе воспитания и обучения»
4. Крылова А.А. «Психология», М., 2008г.
5. Лежнина Ю.П. «Семья в ценностных ориентациях», журнал «Социс» №12, 2009г.
6. Обухова Л.Ф. «Возрастная психология», Москва, 2004г.
7. Щедрина Е.В. «Вопросы психологи», журнал « Педагогика». 2009 г.
8. Платонов Ю.П. «Социальная психология поведения» С.-Петербург: «Питер», 2006г